

ezáltal szintén kiterjed a fametafora érvényességi köre, így azok objektivizáló és aktualizáló tendenciája (szociológiai problémák felvetése a rendszerváltás utáni időszakból) metaforikus olvasatot kap: a szövegben nem szociológiai-politológiai eszközökkel feltárt problémák jelennek meg, hanem a narrátor számára problémaként (hegekként, sebesülésekként) mutatkozó jelenségek. E meglehetősen monolit olvasathoz az első néhány írás nyújt némi többletet (PESTI SZALONOK, HÁNYADIK REFORMKOR?, A HÖLGYKARÉJ), ahol a XIX. század magyar történelméből ismert sémákat applikál a narrátor hangsúlyozottan aktuálisnak feltüntetett jelenségekre, teret engedve asszociációknak a XVIII. század végétől Berzsenyi ódáin át egészen Ady költészetéig igen népszerű (féregrágtá tölgy)fa-toposza.

Megjegyzendő azonban, hogy első olvasatban ez a kód nem működtethető: maga a fahasonlat mindaddig csupán egy, a kötettel azonos címet viselő szövegrészlet kontextusában érvényes, amíg az olvasó el nem jut a kötet utolsó írásáig, az említett programadó ÉLŐSZÓ-ig. Ráadásul a VASSAL A TESTBEN című szöveg a kötet közepe táján olvasható, a narrátori pozíció tehát, mely eleddig a tárcaszövegek szókimondó-leleplező, személyes állásfoglalásával az olvasót vitára készítő narrátor szolamának tűnt, a fametafora révén hirtelen pátoszelti magaslatokba emeltek, nem biztos azonban, hogy elengedő meggyőző erővel ahhoz, hogy a korábbi publicisztikai olvasatot is átmetaforizálja. Bár az előszó utószóként való szerepeltetése indokolt és leleményes játék lehet, ha relevatív (újra)olvasatot kínál, az ÉLŐSZÓ utószószövegében szereplő deklaratív kijelentések pedig az önmegismerés előtérbe állításával valóban felkínálnak egy uniformizáló elvet a szövegrészletek sokfélesége ellenében, de ez itt kissé abszolutisztikus gesztusként hat, hiszen miért ne találgassanak a kritikusok-olvasók, ha már a műfaji megjelölés kényükre bízott.

Úgy tűnik tehát, az ÉN és a VASSAL A TESTBEN szövege kapcsán nem kínálkozik a Csaplár-szövegekről frott kritikák toposzá szilárdult fejcsóválása a nyitott, előszószerű szöveg felett, inkább némi meglepődés, tételmondatok és lezáró gesztusok (utószószerű) megjelenése miatt. A félbeírás és a félreolvasható-

ság korszaka lezárult. A jövőre nézvést pedig különféle nagyepikai igények összegzése helyett marad egy rövid kérdés: a nyitott mű becsukja kapuit?

Balogh Piroksa

KENYÉR ÉS RÓZSA

Mindenkinek kenyér és rózsza.

Válogatás négyezer év irodalmából

Összeállította Halasi Zoltán

Első Magyar LÁTVÁNYTÁR, 1998. 78 oldal, az ára nincs feltüntetve

1997. június 28. és 1998. június 1. között furcsa kiállítás volt megtekinthető a Tapolca melletti Diszelen, egy régi malom felújított épületében: az úgyszólván mindent gyűjtő Vörösváry Ákos mutatta itt be a kenyér és a rózsza témáihoz kapcsolva néhány száz darabos, páratlanul heterogén, a valódi műalkotásoktól a döbbenetes giccsekig mindent felvonultató kiállítását. A kiállításhoz kapcsolódva Vörösváry könyvsorozatát is indított, ennek egyik darabját az elsősorban költőként ismert Halasi Zoltán állította össze egy nagyalakú, vékony kötetbe. E könyv gyönyörű kivitelezésű illusztrációkat, főleg művészi alkotásokat tartalmaz, de akad karikatúra is, a szövegek pedig a folklórgyűjtésektől a modern versekig szintén sokfélék.

A mi kultúrkörünkben a kenyér a legközönségesebb, legtipikusabb táplálék, a rózsza a legtipikusabb virág. Érdeemes felidézni itt Szentkuthy Miklós fejtegetéseit. „Az EMBER kérdez ilyen »hülyéket«, és sejtí, hogy mégis nagy igazságokkal is kapcsolatban lehet: melyik a leg-»igaz«-abb virág? Vajon a margaréta-e, a rózsza-e avagy a kaktuszfélék? A margarétának van »igaza«, ha az igazság kritériuma a virággal kapcsolatban az alapelemeknek (szírom, porzó, szár) bizonyos állású, tiszta és egyszerű szimmetriája: a margaréta a leglogikusabb, legfilozofikusabb virág. A rózsának van igaza, ha a virág lényegét és igaz voltát bizonyos pompázatoságban, luxusban, melankolikus esztétikumban látjuk. S végül a kaktusz »igaz«, ha a virág legvirágibb tulajdonságának a biológikumot, a vitális erők ősi nonszenszét tartjuk.

Mértan, szépség, anarchia: *ilyen idegenségeket és ellentéteket produkál már a természet egyellen részletmegnyilvánulása is, a virág*" (Szentkuthy Miklós: AZ EGYETLEN METAFORA FELÉ [1935]. Szépirodalmi, 1985²: 175, 84. §). A rózsza a virágmotívumok között kitüntetett a magyar folklór és népművészet szinte minden műfajában (például Keszeg Vilmos: A FOLKLÓR HATÁRÁN. A NÉPI ÍRÁSBELISÉG VERSES MŰFAJAI ARANYOSSZÉKEN. Bukarest, Kriterion, 1991: 143–5.). A kalocsai népi hímezés legfontosabb díszítőeleme a virág, s „a régi paraszti nyelvhasználatban a virágmotívumokat általában ruza gyűjtőnévvel jelölték” (Pécsiné Ács Sarolta: KALOCSA NÉPMŰVÉSZETE. Kalocsa, Kalocsa Város Tanácsa, 1973²: 43.)

Míg a rózsát az ember készen találta a természetben, majd különböző változatait maga nemesítette, a kenyér egyértelműen emberi találmány; Kelet-Ázsiában, Észak-Afrikában, Európában az ókortól fogva a legalapvetőbb táplálék. A kenyeret és rózsát mindannyian ismerjük, s mindannyiunknak van véleménye, mondanivalója róla. Ami a kenyeret és a rózsát összekapcsolja, az nyilvánvalóan kitüntetett jelentőségük a keresztény szimbolikában. Az áldozatnál a kenyér Jézus testét, a kenyérszegés a halálát, a bor a vérét jelképezi. A vörös rózsát a kereszténység Jézus lehullott vérével asszociálja, s így legalább háromféleképpen szimbólum. Egyrészt azt, amivé Jézus lehullott vére változik, másrészt szirmaival Jézus szent sebeit jelképezi, harmadrészt pedig azt, ami felfogja a vért, azaz a Grált. A kenyér szakrális jelentősége kapcsán külön érdemes röviden megemlékezni Betlehemről, valamint az áldozati kenyér körüli vitáról.

Ami a bibliai Betlehem város nevének eredetét illeti, talán *Beith-el*, „az Isten háza” avagy „Lahmu istennő háza” volt, s később lett, átértelmezve *Beith-lehem*, „a kenyér háza”. Utóbb aztán a helynév arabul *Bait-lahm*, „a hús háza”-ra változott. Ezt tartják Jézus szülőhelyének, pedig egyes teológusok szerint Krisztus Názáretben született, s csak egy prófécia (MIK 5: 1–4.) beteljesítése végett helyezték ide a szülőhelyét.

Az izraeliták Isten parancsolatára a legtöbb ószövetségi áldozatnál használtak kenyeret. Sütöttek kimondottan kovász nélküli kenyeret is, mint például a páskaünnepit (2MÓZ. 12: 15–20.). A IX. században szinte

teológiai jelentőséget kapott, hogy kell-e kovász az áldozati kenyérbe. A IX–X. századig a keresztények, keleten és nyugaton egyaránt, a miséken áldozáskor kovászos kenyeret használtak. A IX. században nyugaton jelentkező és egyre népszerűbb kovászellenesek szerint húsvétkor azért kellett kovásztalan kenyeret, mégpedig lapos ostyát használni, mert már Szent Pálnak a korinthusiakhoz írt első levelében is ez áll: „*A mi húsvéti bárányunk, Krisztus feláldoztatott. Azért lakomázzunk, nem a régi kovással, sem a gonoszság és álnokság kovásával, hanem a tisztaság és igazság kovásztalanaival*” (1KOR. 5: 7–8.). A keletiek ellenetése szerint Szent Pál ugyanebben a levélben kovászos kenyeret (*artosz*) említ (1KOR. 10: 16.), akárcsak az evangélisták is (MÁTÉ 26: 26., MÁRK 14: 22., LUKÁCS 22: 19., JÁNOS 6: 50–51.). A két tábor, a kovászt mellőző nyugati azümiták és a kovászpárti keleti prozümiták között a nézeteltérés egyik forrása tehát az *artosz* szó jelentése: kovászos vagy kovásztalan kenyeret jelölt-e? Többek között ez a vita is hozzájárult a nagy egyházszakadáshoz. Tudniillik a kovászellenes nyugatiaknak az ő körükben rohamosan terjedő újítása a Phótiosz pátriárka egyházszakadása (867) utáni vitát is tovább mérgecsfette a teljes egyházszakadásig (1054).

Hétköznapjaiban ki-ki jól ismeri a maga kenyerét és rózsáját, de hogy gyönyörködni is tudjon benne, ahhoz segített a kiállítás és segíthet Halasi Zoltán könyve.

Kicsi Sándor András

KÉT RÓMAI KIÁLLÍTÁS

PIRANESI ÉS AZ AVENTINUS

Róma, Santa Maria del Priorato
1998. szeptember 16.–december 6.

Giovanni Battista Piranesi azok közé a XVIII. századi alkotók közé tartozik, akiknek munkássága iránt folyamatosan nő az érdeklődés. A DELLA MAGNIFICENZA ED ARCHITETTURA DE ROMANI metszeteivel elsőként jelentette meg az antik Róma romjait nem a hanyatlás,